

MAI MORAL, DAR ACELAȘI? – EFECTELE BIOAMELIORĂRII MORALE ASUPRA IDENTITĂȚII PERSONALE

ALEXANDRA E. ZORILĂ
Universitatea din București

***Morally better, but the same?* - The (possible) effects of Moral Bioenhancement on Personal Identity.** This article offers an argument for taking into consideration the concept of personal identity (narrowly understood) in the debate regarding moral bioenhancement, supported by the view in which personal identity represents a source of morality. I will argue that understanding the process of identity construction provides an insight into the complexity of the concerns associated with the possibility of moral bioenhancement. Moreover, introducing the element of personal identity in this discussion could make it possible to identify the difference between subjecting the individual to an intervention that puts her autonomy in danger, and helping her to honour her own moral commitments, in order to live in accordance with a set of values consciously chosen and for which she feels a sense of responsibility.

Keywords: morality, bioenhancement, personal identity, moral values.

1. INTRODUCERE

În acest articol voi propune o discuție despre relația dintre bioamelioarea morală, așa cum este propusă de Savulescu și Persson în *Moral Enhancement, Freedom and the God Machine*, și conceptul de identitate personală definit prin teoriile despre identitate ale lui Blasi, Narvaez și Lapsley. Așa cum afirmă și Pugh *et al.*, „alterațiile la nivelul PIAAAS* nu sunt doar un factor de risc, printre mulți alții; schimbări de acest gen amenință aspecte fundamentale legate de cum existăm în lume și ce valorificăm”¹. Cu toate acestea, conform lor, rămâne deschisă întrebarea legată de cum influențează aceste schimbări bunăstarea și autonomia persoanei, *per se*.

Voi argumenta că identitatea personală (înțeleasă într-un sens restrâns) este o sursă a moralității și că, prin urmare, un element important în contextul dezbaterii legate de bioameliorarea morală. Voi susține că înțelegerea procesului de formare a

* PIAAAS este un concept de tip mănunchi, care se traduce prin *personalitate, identitate, autonomie, autenticitate, agenție și sine*.

¹J. Pugh *et al.*, *Evidence-Based Neuroethics, Deep Brain Stimulation and Personality-Deflating, but not Bursting, the Bubble*, în „Neuroethics”, Springer, 2018, p. 11.

identității unui individ este utilă pentru a vedea mai bine complexitatea problemelor pe care bioameliorarea morală le ridică. Mai mult decât atât, poate face diferența între a supune individul la un proces care îi pune în pericol autonomia sau a-l ajuta să își onoreze propriile angajamente morale pentru a trăi în concordanță cu un set de valori pe care le-a ales conștient și pentru care se simte responsabil.

2. PREȚUL MORALITĂȚII

Savulescu și Persson susțin că există „o nevoie urgentă de a explora posibilitatea utilizării științei moralității, care acum este în curs de dezvoltare, pentru a crea metode de ameliorare a dispozițiilor morale”². Aceste noi metode se referă la utilizarea substanțelor farmaceutice precum Propanololul pentru reducerea „prejudecăților rasiale inconștiente”³, a unor categorii de hormoni, precum oxitocina, pentru „stimularea altruismului și a tendinței de cooperare în cadrul unui grup”⁴ sau a inhibitorilor reabsorbției de serotonină (SSRI) pentru diminuarea agresivității. De asemenea, tehnologiile de tipul TMS și DBS⁵ sunt luate în considerare ca posibile tehnologii de ameliorare a dispozițiilor morale, împreună cu intervențiile de manipulare a genelor.

Pentru Savulescu și Persson, ameliorarea morală constă în „a avea acele dispoziții care fac mai probabilă judecarea corectă a ce este corect de făcut și acționarea conform acestei judecăți”⁶ și pun accentul pe două „forme ale moralității”⁷, și anume altruismul și simțul dreptății.

În acest context, apar întrebări legate de libertatea individului și cum ar fi aceasta afectată de încercarea de ameliorare morală. Harris critică acest aspect, argumentând că autonomia presupune „libertatea de a alege să cazi în păcat”⁸, iar ce se află între cunoașterea binelui și realizarea acestuia este tocmai această libertate, pe care bioameliorarea morală ar îngrădi-o. În momentul în care nu poți acționa decât virtuos, dispăre chiar ideea de virtute. Răspunsul celor doi autori la această critică este că „cei care trec prin procesul de bioameliorare morală acționează ulterior din motive identice cu cele ale indivizilor care sunt deja morali,

²J. Savulescu, I. Persson, *Moral Enhancement, Freedom and the God Machine*, în „Europe PMC Funders Group”, 2012, vol. 95, nr. 3, p. 1.

³D. DeGrazia, *Moral Enhancement, freedom, and what we (should) value in moral behaviour*, în „Journal of Medical Ethics”, JME Online First, 2014.

⁴J. Savulescu, I. Persson, *op. cit.*, p. 3.

⁵Stimularea transcraniană magnetică (*transcranial magnetic stimulation*) și stimularea cerebrală profundă (*deep brain stimulation*).

⁶J. Savulescu, I. Persson, *op. cit.*, p. 5.

⁷*Ibidem*, pp. 6–7.

⁸J. Harris, *Moral Enhancement and Freedom*, apud. J. Savulescu, I. Persson, *op. cit.*, p. 5.

iar senzația că este imposibil ca ei să acționeze într-un mod pe care îl consideră imoral va fi aceeași pentru cei ameliorați ca cea pe care o simt persoanele deja virtuozitate”⁹.

În acest punct al discuției, consider că este folositor să facem apel la conceptul de identitate personală pentru a putea argumenta că îngrijorarea legată de libertatea individului este întemeiată și că lucrurile nu sunt atât de simple cum încearcă Savulescu și Persson să arate.

3. CONSTRUCȚIA UNEI IDENTITĂȚI

Pentru a putea arăta în ce fel este util conceptul de identitate pentru discuția de față, mă voi opri asupra felului în care aceasta influențează alegerile indivizilor din punct de vedere moral.

Nu mereu indivizii care acționează în moduri greșite moral o fac deoarece nu au claritatea necesară pentru a evalua corect situația. De fapt, Blasi este preocupat tocmai de situațiile în care „judecata finală, concretă a cuiva accentuează preocupări morale, dar în ciuda acestui lucru, individul acționează în mod discrepant”¹⁰. El observă acest decalaj și în cazuri situate la polul opus, dând exemplul unei persoane care „poate gândi că cel mai bun mod de a acționa ar fi de a-și urmări interesele profesionale, dar care nu poate să vadă cum alți oameni sunt răniți de decizia sa”¹¹. Această neputință de a acționa altfel decât într-un anumit fel este ceea ce observă și Monroe¹² în cazul persoanelor care, în perioada Holocaustului, au fost puse în diverse ipostaze. Cei intervievați, fie salvatori, complici prin inacțiune sau persecutori utilizează același tip de limbaj în momentul justificării alegerilor lor. Monroe susține că „puterea identității de a constrânge alegerile a fost în mod observabil repetată”¹³ în interviurile realizate de el. Întrebați de ce au acționat în felul în care au făcut-o, martorii, persecutorii, salvatorii au întrebat „ce altceva aș fi putut să fac?”¹⁴.

Este clar faptul că identitatea adusă în discuție nu este cea de tip numeric, precum cea discutată de Olson¹⁵ în „Personal Identity”, ci este vorba despre o identitate de tip narativ, înțeleasă într-un sens restrâns.

⁹ J. Savulescu, I. Persson, *op. cit.*, p. 8.

¹⁰ A. Blasi, *Moral Functioning: Moral Understanding and Personality*, cap. 14 în D.K. Lapsley, D. Narvaez, *Moral development, Self and Identity*, Mahwah, New Jersey, Lawrence Erlbaum Associates, 2004, p. 340.

¹¹ *Ibidem.*

¹² K.R. Monroe, *Morality and a Sense of Self: The Importance of Identity and Categorization for Moral Action*, în „American Journal of Political Science”, 2001, vol. 45, no. 3.

¹³ *Ibidem.*

¹⁴ *Ibidem.*

¹⁵ E.T. Olson, *Personal Identity*, în „The Stanford Encyclopedia of Philosophy”, 2017 (Sursa online: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2017/entries/identity-personal/>).

Conform lui Blasi, „la început, a fi și a dori să fii o persoană bună din punct de vedere moral este un concept legat de sine, printre multe altele și, poate, nu mai important, pentru semnificația sinelui, decât celelalte”¹⁶. Însă apare un moment al selecției în viața individului, în care „anumite aspecte ale sinelui sunt considerate mai adevărate și reale decât altele, din perspectiva felului în care indivizii își percep identitatea”¹⁷. Aceste caracteristici, odată recunoscute ca „elemente definitorii ale propriei persoane, sunt organizate ierarhic, iar identitatea capătă unitate și profunzime”¹⁸. Blasi numește produsul acestui proces „identitate într-un sens restrâns, sau identitate a sinelui”¹⁹. Important este faptul că factorul care ține de selecția acestor valori îl determină pe individ să se simtă responsabil pentru identitatea, comportamentul și angajamentele sale. De asemenea, Blasi insistă asupra faptului că, după formarea acestei identități, apare necesitatea de a o susține, „de a exista ca persoana cu care individul se identifică [...] și de a fi consistent pe plan intern”²⁰.

Revenind la afirmația lui Savulescu și Persson, referitoare la lipsa de diferențe între un individ bioameliorat moral și unul care este deja virtuos, cred că aceasta trebuie privită cu prudență. Cel puțin în unele cazuri vor exista diferențe care țin de responsabilitatea pe care individul o simte față de propriul comportament. În cadrul teoretic propus de Blasi, persoana virtuoasă trece printr-un proces conștient de formare a identității, alege valorile pe care le consideră importante, le ierarhizează și încearcă să acționeze conform lor. Dacă cel ameliorat nu trece printr-un proces asemănător înaintea intervenției, este foarte probabil ori ca bioameliorarea să nu aibă rezultate pe plan comportamental, ori să acționeze din înclinații pe care nu le înțelege pe deplin, fără să simtă că ar avea control asupra lor sau că ar fi responsabil pentru acestea.

Pentru o persoană virtuoasă, „a acționa în mod intenționat împotriva propriilor valori centrale și angajamente este o experiență asemănătoare cu trădarea de sine și cu pierderea sinelui”²¹, iar din această cauză apare senzația că nu poate acționa altfel decât moral. Însă așa cum ne arată și Monroe, această senzație de a nu putea acționa diferit nu este rezervată oamenilor morali, și comportamentul exprimat depinde de felul în care individul își construiește identitatea.

Pe de altă parte, majoritatea oamenilor „înțeleg normele morale, le consideră dezirabile, sunt sensibili la binele moral și sunt, în principiu, motivați de acesta”²². În cazul în care un individ are un set de valori morale la care ține, dar acesta produce motivații morale slabe, Blasi recunoaște că aceste motivații „ar putea avea

¹⁶ A. Blasi, *op. cit.*, p. 342.

¹⁷ *Ibidem.*

¹⁸ *Ibidem.*

¹⁹ *Ibidem.*, p. 343.

²⁰ *Ibidem.*, p. 341.

²¹ *Ibidem.*, p. 343.

²² *Ibidem.*, p. 341.

nevoie de reconsolidare”²³. Iar în acest caz, consider că bioameliorarea morală poate fi o soluție, fără a exista pericolul de alienare a individului și de a-i pune în pericol libertatea de acțiune. Însă acest lucru presupune cunoașterea în prealabil a constituției psihice a individului și faptul că bioameliorarea morală nu este o rezolvare universală a imoralității.

4. MOMENTUL ȘI OMUL POTRIVIT PENTRU BIOAMELIORARE MORALĂ

Narvaez și Lapsley îmbogățesc perspectiva teoretică oferită de Blasi prin introducerea unei abordări socio-cognitiviste, în care personalitatea morală este înțeleasă „în termeni de accesibilitate a schemelor morale pentru procesarea informației sociale”²⁴. Individul ajunge să posede o identitate morală atunci când valorile precum dreptatea, altruismul, compasiunea sunt considerate „esențiale pentru înțelegerea propriei persoane”²⁵. Prin utilizarea acestor scheme morale pentru navigarea în viața de zi cu zi, se construiește un răspuns automat, specific fiecărui individ. Astfel, în viziunea lui Narvaez și a lui Lapsley, o persoană morală este cea pentru care „constructele morale sunt cronic accesibile”²⁶.

Cronicizarea accesului la scheme morale presupune înțelegerea valorii acestora, adoptarea și exersarea lor, ceea ce, cu alte cuvinte, numim de obicei educație morală. Mergând mai departe, o implicație ar fi că pentru ca un individ să fie eligibil pentru intervenții de bioameliorare morală, acesta ar trebui să fi trecut deja printr-un proces de educație morală. În caz contrar, riscul este, pe de o parte, cel enunțat de Harris – amenințarea libertății –, iar pe de altă parte cel de deteriorare a identității pe care individul și-o asuma până în acel moment.

Un alt aspect pe care aș vrea să îl menționez legat de implicațiile acestor teorii despre identitate este că acestea pun în lumină aspecte importante legate și de momentul în care individul poate trece printr-un proces de bioameliorare morală. Savulescu și Persson susțin că „grupul pentru care probabilitatea ca bioameliorarea morală să fie eficientă este cel format din copii în perioada de început a dezvoltării lor”²⁷. Însă Narvaez atrage atenția că nu este „clar dacă persoanele sub 30 de ani nu au cortexul prefrontal complet dezvoltat, dezvoltarea acestuia fiind esențial pentru funcționarea morală”²⁸, iar acest lucru ar putea însemna că bioameliorarea morală practică pe copii poate aduce rezultate asemănătoare cu cele pe care le-ar avea aceste intervenții pe un individ care nu înțelege deloc valoarea moralității: i-ar face

²³ *Ibidem*.

²⁴ D. Narvaez, D.K. Lapsley, *Moral Identity, Moral Functioning, and the Development of Moral Character*, în „Psychology of Learning and Motivation”, 2009, vol. 50, p. 246.

²⁵ *Ibidem*, p. 243.

²⁶ *Ibidem*, p. 246.

²⁷ J. Savulescu, I. Persson, *op. cit.*, pp. 9–10.

²⁸ D. Narvaez, D.K. Lapsley, *op. cit.*, p. 265.

să acționeze altfel, dar nu s-ar putea spune că acționează moral. Poate le-am putea crește capacitatea de a „învăța să se comporte moral”²⁹, dar cred că ar fi mai mult o chestiune de dresaj decât de educație morală, ceea ce ridică alte probleme.

5. CONCLUZII

Dezvoltarea științifică ne pune la dispoziție soluții noi legate de problemele sociale cu care ne confruntăm și pare să ne promită rezolvări cu costuri minime. Am încercat să arăt că atunci când discutăm despre ameliorarea indivizilor și a felului în care aceștia acționează, lucrurile nu sunt niciodată simple și că îngrijorările legate de libertatea de acțiune și autonomia acestora sunt justificare. Cu toate acestea, nu cred că bioameliorarea morală nu poate fi o soluție în multe cazuri, ci doar că trebuie propusă cu prudență, iar elementul identității personale nu trebuie neglijat, deoarece dezvăluie fațete esențiale ale dezbaterii care altfel pot rămâne ascunse.

BIBLIOGRAFIE

- Blasi, Augusto, *Moral Functioning: Moral Understanding and Personality*, în *Moral development, Self and Identity*, eds. Lapsley Daniel K., Narvaez, Darcia, 2004.
- Degrazia, David, *Moral Enhancement, freedom, and what we (should) value in moral behaviour*, 2014.
- Lapsley Daniel K., Narvaez, Darcia, *Moral Identity, Moral Functioning, and the Development of Moral Character*, în „Psychology of Learning and Motivation”, 2009, vol. 50, p. 246.
- Monroe, Kristen Renwick, *Morality and a Sense of Self: The Importance of Identity and Categorization for Moral Action*, 2001.
- Olson, Eric T., *Personal Identity*, 2017 (Sursa online: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2017/entries/identity-personal/>).
- Pugh, Jonathan *et al.*, *Evidence-Based Neuroethics, Deep Brain Stimulation and Personality-Deflating, but not Bursting, the Bubble*, 2018.
- Savulescu, Julian, Persson, Ingmar, *Moral Enhancement, Freedom and the God Machine*, 2012.

²⁹ J. Savulescu, I. Persson, *op. cit.*, p. 10.